

Nr 36

Utlåtande i anledning av motion angående omhändertagandet av mentalsjuka personer.

Andra lagutskottet har behandlat en till lagutskott hänvisad motion, II: 1033, av herrar *Polstam* och *Glimmér*, i vilken hemställts,

»att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om åtgärder för att lämpliga föreskrifter utfärdas och meddelas berörda myndigheter så att mentalt sjuka personer efter omhändertagande förs till behörig läkarmottagning i stället för till polisstation».

Gällande bestämmelser

Lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall

I lagen den 16 juni 1966 om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall regleras möjligheterna att bereda psykiskt sjuka vård mot deras vilja. Förutsättningarna för att någon skall kunna beredas vård enligt lagen är att han lider av psykisk sjukdom och att sluten psykiatrisk vård är oundgängligen påkallad med hänsyn till sjukdomens art och grad och till att vissa särskilda omständigheter, s. k. specialindikationer, föreligger (1 §). Det finns fem specialindikationer, som tas upp i 1 § a—e. En av dessa är att den sjuke till följd av sjukdomen är farlig för annans personliga säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa eller för eget liv.

Med psykisk sjukdom jämställs i lagen psykisk abnormitet, som inte är psykisk sjukdom eller utgöres av hämning i förståndsutvecklingen (1 § andra stycket).

Intagning på sjukhus med stöd av 1966 års lag får ske efter ansökan eller efter förordnande av domstol. Lagen innehåller utförliga bestämmelser om vem som får göra ansökan om intagning. Sådan får göras av vissa närstående samt av förmyndare eller gode man. Även vissa myndigheter får göra ansökan om intagning, bland dem polismyndighet (4 §).

Ansökan skall vara skriftlig. Vid ansökningshandlingen skall fogas vårdintyg angående den som ansökningen avser (5 §). Behörig att utfärda vårdintyg är i de flesta fall legitimerad läkare. Sådant intyg får utfärdas endast i omedelbar anslutning till personlig undersökning av den som ansökningen avser (6 §).

Vårdbehovet skall alltid prövas av två av varandra oberoende läkare, den som utfärdar vårdintyget och överläkaren på sjukhuset. Överläkaren beslutar om intagning på sjukhuset (8 §) och vårdbehovsprövning skall göras av överläkaren, i regel inom tio dagar efter intagning (9 §).

I 7 § ges regler om polismyndighets befogenhet att i vissa fall provisoriskt omhändertaga psykiskt sjuk person. Sådant omhändertagande kan, om fara är i dröjsmål, ske då det föreligger sannolika skäl för att någon lider av psykisk sjukdom och är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv. Polismyndigheten skall genast föranstalta om sådan läkarundersökning, som erfordras för utfärdande av vårdintyg. För att patienten så snabbt som möjligt skall kunna komma under sjukhusvård kan vårdintygets innehåll i dessa fall begränsas till uttalande att sannolika skäl föreligger för att den omhändertagne på grund av psykisk sjukdom är i behov av sluten psykiatrisk vård och för att han är farlig för annans personliga säkerhet eller för eget liv. Intyget skall dessutom innehålla en redogörelse för de iakttagelser på vilka läkaren grundar sin uppfattning. Om vårdintyg utfärdas åligger det polismyndigheten att genast ansöka om den omhändertagnes intagning för sluten psykiatrisk vård.

Enligt 35 § i 1966 års lag skall polismyndighet i vissa fall lämna handräckning. Detta kan ske på begäran av läkare, som är behörig att utfärda vårdintyg, därest den som skall undersökas inte inställer sig för undersökningen eller läkaren behöver skydd för sin personliga säkerhet. Handräckning kan även lämnas på begäran av överläkare beträffande den som skall intagas på sjukhus med stöd av lagen eller beträffande intagen patient som avvikit.

Polisinstruktionen den 3 december 1965

Enligt polisinstruktionen § 19 får tillfälligt omhändertagande ske om det är nödvändigt för att upprätthålla allmän ordning eller om det fordras för att avvärja straffbelagd handling. Om polismyndighet enligt särskild bestämmelse har befogenhet att besluta omhändertagande av någon, så äger polisman omhändertaga vederbörande i avbidan på polismyndighets beslut. Polismyndigheten skall skyndsamt underrättas om sådant omhändertagande och skälen härför (20 §). Vid omhändertagande skall tillses att åtgärden inte väcker onödig uppmärksamhet eller orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundvikligt (21 §).

Förarbetena till § 7 i 1966 års lag

I propositionen med förslag till lag om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (prop. 1966: 53) framhöll föredragande departementschefen, att då gällande sinnessjuklag saknade bestämmelser om befogenhet för polismyndighet att provisoriskt omhändertaga psykiskt sjuka. Sinnessjuklagstiftningskommittén, vars utredningsförslag låg till grund för propositionen, föreslog bestämmelser härom. Kommittéförslaget innebar bl. a. att den omhändertagne kunde kvarhållas av polismyndigheten i avbidan på att plats kunde beredas honom på mentalsjukhus eller — under högst fyra dagar — därest särskild utredning erfordrades om den omhändertagnes farlighet för annans personliga säkerhet. Vissa remissuttalanden och departementschefens ställningstagande till de föreslagna reglerna redovisas i propositionen sålunda.

Kommitténs förslag har rönt starkt motstånd från bl. a. rikspolisstyrelsen. Enligt styrelsens bestämda uppfattning bör personer som är i behov av vård på mentalsjukhus inte i något fall hållas kvar av polisen. Det bör i stället åligga polisen att se till, att de snarast kommer under läkarvård. Även om de inte omedelbart kan tas in på mentalsjukhus bör de kunna föras till en psykiatrisk klinik eller annan sjukvårdsinrättning. Polisen har med ytterligt få undantag inte några andra lokaler för förvaring av omhändertagna än de vanliga polisaresterna, som måste bedömas såsom synnerligen olämpliga för sjuka personer. Dessutom saknar polisen vårdpersonal som kan ta hand om dem. Mentalsjukvårdsberedningen erinrar om att enligt gällande lag en person, som på grund av mental sjukdom visar sig farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, med stöd av ett särskilt läkarintyg, s. k. farlighetsintyg, omedelbart kan tas in på mentalsjukhus på föranstaltande av polismyndighet, utan att vårdattest eller levnadsberättelse behöver bifogas. Polisen är skyldig att inom två dagar därefter tillställa sjukhuset utredning i ärendet. Patienten blir härigenom garanterad vård redan från början. Beredningen anser att patienten enligt kommitténs förslag får en ur medicinsk synpunkt sämre ställning än enligt gällande lag. Även i övrigt har förslaget i vissa avseenden blivit utsatt för kritik. Bl. a. anses den föreslagna kvarhållningstiden för lång och det påpekas att ingen bör få hållas kvar i polisarrest i avbidan på att plats bereds på mentalsjukhus.

För egen del finner jag det av principiella skäl riktigt att polisens befogenhet att provisoriskt omhänderta psykiskt sjuka kommer till uttryck i lagen om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall. Jag anser att omhändertagande skall kunna ske beträffande sjuka som är farliga för annans säkerhet eller eget liv, om det är fara i dröjsmål. Omhändertagandet bör enligt min uppfattning inte förenas med rätt att hålla kvar den sjuke i vidare mån än som kan bli erforderligt för att få honom läkarundersökt. Det skall således åligga polismyndigheten att, om vårdintyg utfärdas, genast göra ansökan om intagning för slutna psykiatrisk vård. Det torde därvid vara lämpligt att sjukhuset förvarnas per telefon och att den omhändertagne får följa med till sjukhuset, när ansökningen ges in. För att patienten så snabbt som möjligt skall kunna komma under sjukhusvård föreslår jag att de s. k. farlighetsintygen bibehålls i princip. Vårdintyget bör således i dessa fall kunna begränsas till att innehålla uttalande att sannolika skäl föreligger för att den omhändertagne på grund av psykisk sjukdom är i behov av slutna psykiatrisk vård och för att han är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, jämte en redogörelse för de iakttagelser läkaren grundar sin åsikt på. Den omhändertagne får inte i något fall hållas kvar i polisarrest i avbidan på att plats bereds honom på sjukhus. Jag förutsätter därvid att ansökningen om intagning genast prövas och att den omhändertagne omedelbart tas in på sjukhuset, om intagning beviljas. Beviljas inte intagning skall den omhändertagne omedelbart friges.

Propositionsförslaget i denna del godtogs av riksdagen utan erinran.

Översyn av handräckningsförfarandet enligt 1966 års lag

Vid fjolårets riksdag väcktes motioner med yrkande bl. a. att handräckningsreglerna skulle utredas i syfte att ge den läkare, som utfärdar vårdintyg, möjlighet att direkt begära polishandräckning i fall då han anser att omedelbar intagning bör ske och att handräckning är erforderlig. Under motionernas beredning framkom att socialstyrelsen inlett en utredning i avsikt att undersöka behovet av

eventuella ändringar i lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. Under utredningen skulle även handräckningsreglerna prövas. I sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 60* hemställde *andra lagutskottet* med hänvisning till utredningen att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Socialstyrelsens utredning pågår alltjämt och beräknas bli avslutad under loppet av innevarande år.

I en den 8 oktober 1969 dagtecknad framställning till Konungen har justitieombudsmannen Bexelius hemställt att föreskrifter måtte meddelas om, att polisen vid handräckningsuppdrag inom bl. a. mentalsjukvårdens område skall, där ej annat föranledes av omständigheterna i det speciella fallet, använda civil klädsel och bilar som ej är försedda med polisbeteckning. Framställningen och dess bakgrund finns redovisad i justitieombudsmannens ämbetsberättelse 1970, sid. 237 ff. I framställningen uttalar justitieombudsmannen bl. a. följande.

Det ligger i sakens natur att ett tvångsmässigt ingripande med hjälp av polis mot vårdbehövande på socialvårdens och mentalsjukvårdens sida mången gång är nödvändigt på grund av vederbörandes bristande insikt om sitt tillstånd eller sin situation. Det får emellertid ej i sådana sammanhang glömmas bort, att syftet med ingripandet är att få en lämplig vård till stånd. Eftersom handräckningen påkallats på grund av vårdbehov och ej på grund av lagbrott, har de som blir föremål för handräckningen svårt att förstå, att de skall utsättas för ett förfarande, som hos grannar och andra kan inge föreställningen, att de gjort sig skyldiga till brott. Ett ingripande av uniformklädda poliser skapar därför ofta en stark misstro mot den kommande vården. Likaså måste det förhållandet att omhändertagandet ibland synes ske under sådan tidspress, att den omhändertagne ej ens hinner byta kläder och snygga till sig före avfärden, vara ägnat att skapa misstro mot vården. Det är följaktligen ur vårdsynpunkt av stor betydelse, att handräckningen om möjligt utföres av civilklädd personal, att den även i övrigt sker på ett sådant sätt att den ej onödigtvis väcker uppmärksamhet samt att ingripandet över huvud taget sker under så skonsamma former som möjligt.

Inom justitiedepartementet, som handlägger framställningen, avvaktar man f. n. de anvisningar rörande handräckningsförfarandet, som rikspolisstyrelsen i anledning av framställningen avser att utfärda.

Utskottet

Enligt 7 § i 1966 års lag om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall har polismyndighet befogenhet att — om fara är i dröjsmål — provisoriskt omhändertaga en person, som på sannolika skäl kan misstänkas lida av psykiskt sjukdom och vara farlig för annans personliga säkerhet eller för eget liv. Polismyndigheten skall därvid omedelbart föranstalta om läkarundersökning och, därest vårdintyg utfärdas, genast ansöka om den omhändertagnes intagning för sluten psykiatrisk vård. Enligt uttalande av departementschefen i propositionen med förslag till förevarande lagstiftning får den omhändertagne inte hållas kvar längre än som erfordras för att

läkarundersökningen skall kunna genomföras. Han får inte heller i något fall hållas kvar i polisarrest i avbidan på att plats bereds honom på sjukhus.

Motionärerna ifrågasätter huruvida det kan anses lämpligt att mentalsjuka i nu avsedda fall i stor utsträckning förs till polisstation. Detta måste av den sjuke uppfattas som kränkande, eftersom hans omgivning kan inges misstanken att han begått brottslig gärning. Dessutom bör den sjuke, som ej sällan är orolig och i behov av lugnande medel, ha samma rätt till läkarbehandling som de somatiskt sjuka. Den läkarundersökning, som skall göras i nu angivna fall, bör därför enligt motionärerna ske hos tjänsteläkare eller på annan läkarmottagning, dit den omhändertagne alltså bör föras. I motionen yrkas att lämpliga föreskrifter härom måtte utfärdas och meddelas berörda myndigheter.

Den aktualiserade bestämmelsen i 1966 års lag om slutet psykiatrisk vård i vissa fall ger polismyndighet möjlighet att tillfälligt omhändertaga en mentalsjuk person i fall då denne utgör en överhängande fara för annans personliga säkerhet eller för eget liv. Ett väsentligt syfte bakom bestämmelsen är således att tillgodose den sjukas eller hans omgivnings omedelbara behov av skydd mot våldsamma eller eljest farliga yttringar av vederbörandes sjukdomstillstånd. Samtidigt understryks vårdsynpunkten, vilket framgår av bestämmelsens närmare utformning och departementschefens uttalande i anslutning härtill. Polismyndigheten har således att tillse att den omhändertagne så snabbt som möjligt blir föremål för läkarundersökning och — om behov därav konstaterats föreligger — psykiatrisk vård. Mot denna bakgrund synes några vägande invändningar inte kunna riktas mot att mentalsjuka i nu avsedda fall tillfälligt förs till polisstation i avbidan på läkarundersökning. En generell föreskrift av det innehåll som motionärerna föreslagit skulle enligt utskottets mening i dessa fall många gånger komma att framstå som mindre lämplig. Detta hindrar givetvis inte att polismyndigheten i de fall, där så lämpligen bedöms kunna ske, söker vidta åtgärder för att den omhändertagne skall föras direkt till behörig läkare för undersökning. I detta sammanhang vill utskottet även erinra om bestämmelsen i 21 § polisinstruktionen, enligt vilken polisen vid omhändertagande skall tillse att åtgärden inte förorsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundgänglig. Avslutningsvis vill utskottet peka på att frågor med anknytning till det i motionen upptagna problemet f. n. är föremål för övervägande inom justitiedepartementet i anledning av en framställning från justitieombudsmannen rörande polis-handräckning inom bl. a. mentalsjukvårdens område.

Med hänsyn till det anförda finner utskottet något riksdagens initiativ i anledning av motionen icke vara påkallat.

Utskottet hemställer

att motionen II: 1033 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 28 april 1970

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand (s), fru Hamrin-Thorell (fp), herrar Lars Larsson (s)*, Dahlberg (s), Österdahl (fp), Andreasson (cp), Ivar Andersson (s)* och Blomquist (m);

från andra kammaren: fröken Wetterström (m), herr Fredriksson (s), fru Skantz (s)*, herrar Jonsson i Mora (fp), Nilsson i Kalmar (s), fru Nilsson (cp), herr Aldén (s) och fru Håvik (s).

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.